

BAHTIYOR GENJAMUROTOV SHE'RIYATIDA MAQOLLARNING BADIY TALQINI

Akmuratova Biybisanem Arislanbay qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20078643>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Baxtiyor Genjamurotov she'riyati xalqona ruh, milliy tafakkur va og'zaki ijod an'analari bilan chambarchas bog'liq. Uning ijodida maqollar shunchaki iqtibos yoki bezak emas, balki badiiy tafakkurning asosiy tayanch unsurlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: tog', panoh, adolatsiz, falsafiy ramz, ruh.

Аннотация: В данной статье поэзия Бахтияра Генжамуратова тесно связана с народным духом, национальным мышлением и традициями устного творчества. В его творчестве пословицы проявляются не просто как цитата или украшение, а как один из основных опорных элементов художественного мышления.

Ключевые слова: гора, убежище, несправедливость, философский символ, дух.

Annotation: In this article, Bakhtiyor Genjamurotov's poetry is closely connected with the folk spirit, national thinking, and traditions of oral creativity. In his work, proverbs are not just quotes or ornaments, but appear as one of the main supporting elements of artistic thinking.

Keywords: mountain, shelter, unjust, philosophical symbol, spirit.

Qoraqalpoq she'riyatida folklor an'alarini zamonaviy ruh bilan uyg'unlashtirgan ijodkorlardan biri Baxtiyor Genjamurotovdir. Shoir o'z asarlarida maqollardan nafaqat tayyor hikmat sifatida, balki chuqur badiiy va falsafiy timsol sifatida foydalanadi. Baxtiyor Genjamurotov 1959-yil 11-mayda Qoraqalpoq davlat universitetini tamomlagan (1985). Baxtiyor Genjamurotov adabiyot maydonida boshqalar yurmagan yo'lni tanladi. Erkin janrida she'rlar yozdi va shu janrda muvaffaqiyatlarga erishdi. Uning dastlabki she'rlari o'tgan asrning 70-yillarining oxirida e'lon qilina boshladi. 80-yillari she'riyatda o'z yo'lini topgan shoirga aylandi. Dastlabki she'rlar to'plami «Oftobning umri» (1987), «Saraton» (1990), «O'q qadalgan oy» (1997) she'riy to'plamlari qoraqalpoq, tilida, «O'kuzdaryo bitiklari», «Made xon so'zi yoxud Chin ipagidagi bitik» (2006) kabi asarlari o'zbek tilida nashr etilgan. «Shuhrat» medali bilan taqdirlangan (2002). Genjamurotov ijodining muhim jihati shundaki, u folklor an'alariga tayangan holda, ularni zamonaviy badiiy tafakkur bilan boyitadi. Maqol shaklan xalqniki bo'lsa-da, mazmunan shoirning individual dunyoqarashi bilan to'ldiriladi. Shu tariqa maqol yangi estetik qiymat kasb etadi.

Shoirning "Savol" nomli she'rida xalq maqollari va iboralaridan mohirona foydalangan:

Ko'zimdan to'kilmang, ko'zim yoshlari...

Suyangan tog'imning toshi tegdi deb.

"Yeserdan er chiqar" - El bolalari

yurtning tayog'ini yeydi ko'p.

Ushbu misralarda ko‘rishimiz mumkin, shoir o‘z ko‘z yoshlariga murojaat qiladi. Ko‘z yoshlari go‘yo tirik mavjudotdek tasvirlanadi. Lirik qahramon og‘riqni ichida saqlamoqchi, ammo iztirob kuchli.

“Suyangan tog‘imning toshi tegdi” misrasi esa kuchli ramziy obrazdir. Tog‘, ishonch, tayanch, suyanchiq timsoli. Odatda tog‘ himoya qiladi, panoh bo‘ladi. Ammo bu yerda tog‘ning o‘zi jarohat yetkazmoqda. Demak, inson ishongan, suyanib yashagan kuch unga ozor bermoqda. “Yeserdan er chiqar” maqoli sabab-oqibat munosabatini bildiradi. Ya‘ni bekordan-bekor gap chiqmaydi, har narsaning ildizi bor. Shoir bu maqolni shunchaki hikmat sifatida emas, balki ijtimoiy haqiqatni ochuvchi vosita sifatida qo‘llaydi. Gap-so‘zlar, ayblovlar, jazolar — bularning ortida nimadir bor. Ammo ko‘pincha jabrni “el bolalari” tortadi.

Mushtlashib er yetar elning yesiri,
Alamlar tig‘laydi yuragin, qalbin.
"Shoirlar - tebrangan telba"si bo‘lar
Ham yig‘lab, ham kulib kuylagan xalqin.

Ushbu parchada shoirning ijtimoiy mas‘uliyati, insonning kurash orqali kamol topishi va xalq bilan ruhiy birlik g‘oyasi ilgari surilgan. Shoir — xalqning dardini yuragidan o‘tkazib, uni san‘atga aylantiruvchi sezgir qalb egasidir. “Mushtlashib er yetar” misrasi hayotiy haqiqatni ifodalaydi. Bu yerda “mushtlashib” so‘zi ko‘chma ma‘noda qo‘llanib, insonning qiyinchiliklar, adolatsizlik va sinovlar bilan kurashib ulg‘ayishini bildiradi. “Er” — bu shunchaki erkak emas, balki mard, matonatli inson timsolidir. “Shoirlar – tebrangan telba” iborasi obrazli va falsafiy xarakterga ega. Bu yerda shoirning nozik qalbi, sezgirligi va o‘zgacha tafakkuri ta‘kidlanadi. U boshqalarga oddiy tuyulgan narsani ham chuqur his qiladi.

"Yeserdan er chiqar".
Elning tentagi
tog‘lar toshi tegib aylanar tig‘ga.
Tosh bilan urgaini osh bilan siylab,
Parvona bo‘ladi son necha mingga.
Ko‘zimdan to‘kilmang, ko‘zim yoshlari...

Quyidagi parcha chuqur ramziy va ijtimoiy mazmunga ega bo‘lib, unda xalq, adolat va shoir qalbining iztirobi tasvirlangan. “Elning tentagi tog‘lar toshi tegib aylanar tig‘ga.” Bu misrada kuchli ramziy obraz bor: “Elning tentagi” — jamiyat boshqacha qabul qiladigan, lekin aslida xalq dardi bilan yashaydigan inson (ko‘pincha shoir obrazi). “Tog‘lar toshi tegib” — og‘ir zarba, sinov, adolatsizlik. “Aylanar tig‘ga” — og‘riq natijasida keskir, haqiqatni aytuvchi kuchga aylanish. Demak, jamiyatdan zarba yegan inson yanada o‘tkir, haqiqatparast bo‘lib yetiladi.

“Tosh bilan urgaini osh bilan siylab,”

Bu yerda xalqona falsafa aks etgan. Tosh — yomonlik, zo‘ravonlik ramzi. Osh — yaxshilik, mehmondo‘stlik, saxovat timsoli. Ya‘ni, yomonlikka yaxshilik bilan javob berish g‘oyasi ilgari suriladi. Bu — yuksak axloqiy fazilat ifodasi. "Tosh bilan urgaini osh bilan siyla" — bu o‘zbek xalq maqoli bo‘lib, yomonlikka yaxshilik bilan javob berish, kechirimlilik va olijanoblikni anglatadi. Sizga yomonlik qilgan yoki zarar yetkazgan insonlarga ham yaxshi muomala qilish, qasos olmaslik fazilatini tarbiyalaydi. Bu maqol orqali ba‘rikenglik va yuksak axloq tushunchalari ifodalanadi. Shoirning “Inson” she‘rida ham u o‘zining keskin, fosh qiluvchi va chuqur falsafiy ma‘nosi bilan ajralib turadi. She‘rda inson tabiatidagi eng qabih illat — hasad va

nafs mavzusi diniy-tarixiy metafora (talmeh) orqali ochib berilgan. iboralarni ko'rishimiz mumkin.

Nafsing ajdahosi katta og'izlik,

Ko'ksingda yuraging qattiqdir toshdan.

Ilondan ilonga yetmas yovuzlik —

Kim bo'lding Yusufni quduqqa tashlab?! tahlil qilish.

"Nafsing ajdahosi katta og'izlik..." Shoir inson nafsini ajdahoga o'xshatadi. Ajdaho adabiyotda hamma narsani domiga tortuvchi, to'ymaydigan va halokatli kuch ramzidir. "Katta og'izlik" iborasi esa insonning moddiy dunyoga, hokimiyatga yoki hasadga bo'lgan cheksiz tashnaligini bildiradi. Nafs jilovlanmasa, u insonning ma'naviyatini yeb bitiruvchi maxluqqa aylanadi. "Ko'ksingda yuraging qattiqdir toshdan." Bu yerda shoir insoniy hamdardlikning yo'qolganiga urg'u bermoqda. Tosh — his qilmaydigan, og'riqni sezmaydigan jism. Agar yurak toshga aylangan bo'lsa, demak, u inson o'z yaqinining azobini his qilish qobiliyatidan butkul mahrum bo'lgan. "Ilondan ilonga yetmas yovuzlik" Bu misra she'rning eng kuchli nuqtalaridan biri. Tabiatda ilon eng zaharli va xavfli jonzot sanalsa-da, shoirning fikricha, hatto ilon ham o'z turiga nisbatan inson kabi yovuzlik qilmaydi. Bu yerda insonning o'z jinsdoshiga (birodariga) qiladigan xiyonati har qanday hayvoniy yirtqichlikdan ustun turishi daxshat bilan tasvirlangan. "Kim bo'lding Yusufni quduqqa tashlab?!" Shoir oxirgi misrada mashhur Qur'oniy qissaga murojaat qiladi. Hazrat Yusufni o'z akalari hasad tufayli quduqqa tashlab yuborgan edilar.

Yusuf — bu yerda poklik, go'zallik, iqtidor va ezgulik timsoli.

Quduqqa tashlaganlar — eng yaqin insonlar, jigarbandlar.

Shoir bu savolni berish orqali o'quvchini o'zligini taftish qilishga majbur qiladi: "Sen kimsanki, o'z birodaringga, ezgulikka yoki sof narsalarga nisbatan shunchalik qabihlik qila olding?". Baxtiyor Genjamuratov ushbu she'rida zamonaviy insonning ma'naviy inqirozini fosh etadi. Muallifning dardi — xiyonat. U insonni o'z ichidagi "ajdaho"ni o'ldirishga va "tosh yurak"ni yumshatishga chaqiradi. She'r shunchaki ayblov emas, balki vijdon uyg'onishiga bo'lgan bir da'vatdir.

Xulosa qilib aytganda, Baxtiyor Genjamurotov ijodida maqollar va xalq hikmatlari badiiy va falsafiy ramzga aylanadi, shoir xalq dardini, hayotiy iztirob va quvonchni she'riy obrazlarda aks ettiradi, ramz va metaforalar yordamida ijtimoiy tanqid va milliy ruhni uyg'unlashtiradi, she'riyati orqali xalq va shaxs, tarix va hozirgi zamon o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi. Umuman olganda Baxtiyor Genjamurotov she'riyati — xalq donishmandligi, milliy qadriyatlar va shoir tafakkurining sintezidir. U maqollarni qayta talqin qilish orqali ularga yangi ma'no va zamonaviy badiiy rang bag'ishlaydi, o'quvchini xalqning ruhiy va ijtimoiy hayoti bilan tanishtiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Baxtiyor Genjamurod. Yurakning o'rtli osmoni. – Toshkent: Adabiyot, 2021
2. Genjemuradov. B Saylandi shig'armalar. – No'kis Qaraqalpaqstan, 2012.
3. Paxratdinov A., Allambergenov K., Bekbergenova M. – XX əsir qaraqalpaq ədəbiyatı tarihi. – Nəkis: Qaraqalpaqstan, 2011.